

Masarykova univerzita
Ekonomicko-správní fakulta
Studijní obor: Veřejná ekonomika

Sociální zabezpečení

Seminární práce do předmětu Ekonomika veřejného sektoru

Zuzana Pecháčková
26. 12. 2009

1. OBSAH

3. Sociální zabezpečení	4
1.1 Sociální systém v ČR	4
1.2 Pilíře sociálního zabezpečení	5
1.2.1 Sociální pojištění	5
Důchodové pojištění	5
Nemocenské pojištění	6
Státní sociální podpora	7
Sociální pomoc	10
Životní a existenční minimum	10
4. Cíle soudobého sociálního zabezpečení	12
5. Historické aspekty	12
6. Institucionální struktura odvětví.	13
6.1. ORGANIZAČNÍ USPOŘÁDÁNÍ	13
1.2.2 ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	14
Vznik České správy sociálního zabezpečení	14
Působnost České správy sociálního zabezpečení	14
Okresní správy sociálního zabezpečení	14
7. Řízení ve věcech sociálního zabezpečení	15
8. Financování sociálního zabezpečení	15
9. Sociální zabezpečení v kontextu EU	16
10. Sociální zabezpečení na Slovensku	17
11. Problémy v oblasti sociálního zabezpečení	18
12. Přehled legislativy	19
13. Závěr	21
14. Literatura	22
Internetové zdroje	22

2. Úvod

Sociální zabezpečení patří do oblasti sociální politiky. Je velmi důležitou součástí života každého z nás. Většina občanů země se aktivně účastní na systému sociálního zabezpečení v podobě plateb (pojištění). Každý z nás se však může vlivem nepříznivých životních situací ocitnout i na straně příjemce a proto je důležité pochopit smysl a fungování principů sociálního zabezpečení, který je velmi složitý a v každém státě zcela specifický. Cílem práce je vysvětlení soustavy sociálního zabezpečení se zaměřením na Českou republiku.

V první části práce bych ráda popsala soustavu sociálního zabezpečení. Podrobněji se budu soustředit na důchodové a nemocenské pojištění a státní sociální podporu.

V dalších kapitolách se pro lepší orientaci zmíním o historických aspektech a cílech soudobého systému.

Na závěr se zaměřím na organizační uspořádání, řízení a financování sociálního zabezpečení.

3. Sociální zabezpečení

Sociální zabezpečení patří do **bloku existenčních jistot** a je jedním z nástrojů, jimiž se realizuje sociální politika. Jeho vývoj je zpravidla odrazem sociálně politických úsilí ve společnosti. Hlavní funkcí sociálního zabezpečení je zabezpečení příznivých životních podmínek pro občany, jejichž potřeby nelze z objektivních důvodů zabezpečovat rozdělováním podle pracovního výkonu (stáří, invalidita, děti...).

Pojem sociální zabezpečení je souhrnné označení pro všechny sociální instituce, které poskytují občanům radu (poradenství), ochranu (prevenci), materiální a peněžní plnění, služby a azyl (ústavní péči) k uspokojení jejich sociálních potřeb.

Sociální zabezpečení zahrnuje jednotlivé složky, které se liší způsobem financování, subjekty, které pomoc poskytují a dobou pobírání.

Ve světě je celá soustava sociálního zabezpečení postupně doplňována do určitého standardního rozsahu, který je dán tím, že jde vždy o určitý soubor povinných opatření v oblastech zabezpečení:

- Ve stáří, invaliditě a úmrtí
- V nemoci, v mateřství, i ve spojených s mateřskou péčí,
- Při pracovních úrazech
- V nezaměstnanosti
- Životní úroveň rodin (většinou oblast státních podpor),
- Sociální péče¹

1.1 Sociální systém v ČR

Současný sociální systém v ČR se opírá o tři vzájemně propojené oblasti (pilíře). Prvním pilířem je **systém sociálního pojištění**, který řeší sociální situace, ne než je možné se dopředu připravit odkladem části finančních prostředků k řešení budoucí sociální situace, druhým pilířem je systém **státní sociální podpory**, který řeší situace, jež stát obecně uzná za potřebné a třetím pilířem je **systém sociální pomoci**, který řeší situace sociální nebo hmotné nouze.²

¹ Rektořík, J.: Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru. 2.vyd. Praha: vydal Express, 2007, s. 259
ISBN 978-80-86929-29-3 s.309

² Arnoldová, A.: Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. 3.vyd. Praha: nakladatelství Karolinum, 2007, s. 91

1.2 Pilíře sociálního zabezpečení

Povinné sociální pojištění v ČR je představováno systémem několika druhů pojištění

1. Sociální pojištění – nemocenské pojištění, důchodové pojištění
2. Zdravotní pojištění- lékařská péče, léky, zdravotnické pomůcky
3. Úrazové pojištění- odškodnění za pracovní úrazy a nemoci z povolání³

1.2.1 Sociální pojištění

DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Český důchodový systém se skládá ze dvou částí.

Prvním pilířem je **povinné základní důchodové pojištění**, dávkově definované (DB) a průběžně financované (PAYGO). Je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby, právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová schémata apod. Pouze v oblasti organizačního a administrativního zabezpečení platí určité odchylky pro tzv. silové resorty (např. vojáci, policisté, celníci, hasiči). Důchod ze základního důchodového pojištění pobírá více než 99 % obyvatel ve věku vyšším, než je věková hranice pro nárok na starobní důchod.

Vedle toho existuje dobrovolné doplňkové, příspěvkově definované (DC), kapitálově financované **penzijní připojištění se státním příspěvkem**. Penzijní připojištění se státním příspěvkem je možno podle terminologie EU považovat za třetí pilíř důchodového systému. Součástí třetího pilíře jsou i **produkty komerčních pojišťoven - zejména životního pojištění**. Důchody přiznávané ze třetího pilíře se zatím podílejí na příjmech důchodců zanedbatelnou měrou. Tento pilíř však není v obsahu webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, protože jde o působnost Ministerstva financí. V členských státech EU obvyklý druhý pilíř (zaměstnavatelské penzijní systémy) v českém důchodovém systému neexistuje.

Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky na důchody ze základního důchodového pojištění, způsob stanovení výše důchodů a podmínky pro jejich výplatu, je **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996.

³ Spirit, M.: Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 311-312

Druhy dávek

Ze základního důchodového pojištění se poskytují tyto důchody:

- **starobní** (včetně tzv. předčasného starobního důchodu),
- **plný invalidní,**
- **částečný invalidní,**
- **vdovský a vdovecký,**
- **sirotčí.**

Důchod se skládá ze dvou složek, a to

- ze základní výměry (stanovené pevnou částkou stejnou pro všechny druhy důchodů bez ohledu na délku doby pojištění a výši výdělků) a
- z procentní výměry⁴

NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Nemocenského pojištění jsou účastni **zaměstnanci** (kam řadíme i příslušníky ozbrojených sil a bezpečnostních sborů) a **osoby samostatně výdělečně činné** (dále jen „OSVČ“). **Zaměstnanci** jsou **povinně** účastni nemocenského pojištění, na rozdíl od **OSVČ**, jejichž nemocenské pojištění zůstává **dobrovolné**.

Povinná účast na nemocenském pojištění vzniká u zaměstnance, pokud splňuje podmínky stanovené zákonem o nemocenském pojištění. Jedná se o tři základní podmínky, a to o:

- **výkon práce** na území České republiky (dále jen „ČR“) v zaměstnání vykonávaném v pracovněprávním či **pracovním vztahu**, který může účast na nemocenském pojištění založit,
- **rozsah zaměstnání**, který je určen minimálním počtem dnů (zaměstnání trvalo nebo mělo trvat **aspoň 15 kalendářních dnů**).
- **minimální výši sjednaného příjmu** (jedná se o tzv. **rozhodný příjem**, jehož hranice je stanovena na **2 000 Kč** a bude zvyšována podle vývoje průměrné mzdy).

Dávkový systém nemocenského pojištění

Z nemocenského pojištění se poskytují **4 druhy peněžitých dávek**, a to:

- Nemocenské
- Peněžitá pomoc v mateřství

⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí – Důchodové pojištění [online].[cit 2009-11-10]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>

- Ošetrovné
- Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství

Všechny **dávky nemocenského pojištění vyplácí okresní správa sociálního zabezpečení** a hradí se ze státního rozpočtu (z příjmů z pojistného).

Dávky nemocenského pojištění se vyplácejí za kalendářní dny.

Při souběhu nároků na tutéž dávku z více zaměstnání zakládajících účast na nemocenském pojištění se poskytne ze všech zaměstnání pouze jedna dávka, která se vypočte z příjmů dosažených ve všech těchto zaměstnáních.⁵

STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Státní sociální podpora v soudobém pojetí byla u nás zavedena v roce 1995. Jde o soustavu zaopatřovacích dávek poskytovaných ze státního rozpočtu rodinám s dětmi. Podle povahy věci se jedná o sociální zaopatřovací dávky **poskytované bez ověřování příjmů nebo majetkových poměrů** (rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné) a o dávky poskytované **v závislosti na výši příjmů příjemců dávek** (přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení) Jde o systém nárokový, jsou-li splněny zákonem stanovené podmínky, nárok na dávku vzniká.⁶

Rodičovský příspěvek

- Na rodičovský příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině.
- Rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu do dvou, tří nebo čtyř let dítěte.
- Rodičovský příspěvek je stanoven ve čtyřech výších daných v pevných měsíčních částkách:
 - zvýšená výměra 11 400 Kč,
 - základní výměra 7 600 Kč,
 - snížená výměra 3 800 Kč,
 - nižší výměra 3 000 Kč
- Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku, a to:
 - **„rychlejší čerpání** rodičovského příspěvku“ – po peněžité pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře 11 400 Kč do 24 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den,

⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí, Nemocenské pojištění v roce 2010 [online] Datum uveřejnění 1. 1. 2009 [cit. 2009-11-16] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7>>

⁶ Spirit, M.: Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 311-312

- „**klasické čerpání** rodičovského příspěvku“ - po PPM v základní výměře 7600 Kč do 36 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM nebo nemocenské poskytnuté v souvislosti s porodem,
- „**pomalejší čerpání** rodičovského příspěvku“ - po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře 7 600 Kč do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře 3 800 Kč do 48 měsíců věku dítěte.
- O vybranou dobu a výši čerpání rodičovského příspěvku musí rodič písemně požádat příslušný úřad státní sociální podpory na předepsaném formuláři:
- Pokud byl rodiči vyplacen rodičovský příspěvek a přitom nesplnil podmínky pro výplatu příspěvku, je rodič povinen vrátit příslušnému úřadu vyplacené částky za období, kdy mu rodičovský příspěvek nenáležel.⁷

Dávky pěstounské péče

- Pěstounská péče je formou náhradní rodinné výchovy. Soud svěruje dítě pěstounovi do péče na jeho žádost v případech, kdy se o něj vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Dávky pěstounské péče jsou čtyři a jsou určeny ke krytí nákladů svěřených dětí, na odměnu pěstouna a další náklady spojené s touto péčí.
- Vedle dávek pěstounské péče náleží dítěti i pěstounovi i další dávky státní sociální podpory, například příravek na dítě, rodičovský příspěvek a další vyjma sociálního příplatku.

Porodné

- Porodné je dávka, kterou se matce jednorázově přispívá na náklady související s narozením dítěte. Při poskytnutí dávky není zkoumán příjem rodiny.
- Jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a porodné jí nebo jiné osobě nebylo vyplaceno, má na něj nárok otec dítěte. Nárok na porodné má rovněž osoba, která převzala dítě mladší jednoho roku do trvalé péče, nahrazující péči rodičů.
- Porodné je stanoveno pevnou částkou v jednotné výši 13 000 Kč na každé narozené dítě.⁸

Pohřebné

- Touto jednorázovou dávkou se přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu. Pohřebné je stanoveno pevnou částkou ve výši 5 000 Kč. Příjem rodiny se netestuje.
- Pohřebné náleží osobě, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR.⁹

⁷Integrovaný portál MPSV-Rodičovský příspěvek [online].[cit. 2009-11-16] Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prip>

⁸Integrovaný portál MPSV- Porodné[online].[cit. 2009-11-16] Dostupné z <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>>

⁹Integrovaný portál MPSV- Pohřebné[online].[cit. 2009-11.16]. Dostupné z <<http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pohrebne>>

SOCIÁLNÍ POMOC

Sociální pomoc představuje pomoc potřebným. Jde o tzv. záchrannou sociální síť (anglicky “social safety net”), která představuje útočiště poslední naděje pro lidi v hmotné nouzi a obdobných nepříznivých situacích. Pod pojmem záchranná sociální síť rozumíme soustavu sociálních dávek k zabezpečení životního minima občanů a sociálních služeb, které mají pomoci v sociální či existenční krizi. Jde o systém nenárokový, tedy v individuálním případě je potřeba zhodnotit a zvážit, jestli dávka bude přiznána či nikoli. V této oblasti se uplatňuje poměrně vysoká míra správního uvážení příslušných státních orgánů, které o dávkách rozhodují. Podle kvality záchranné sociální sítě můžeme určovat kvalitu sociálního zabezpečení a míru vyspělosti demokratického státu.¹⁰

ŽIVOTNÍ A EXISTENČNÍ MINIMUM

Definice životního a existenčního minima

- **Životní minimum** je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.
- **Existenční minimum** je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby plně invalidní a u osoby starší 65 let.

Právní úprava a hlavní využití

- Životní a existenční minimum je **stanoveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.**
- **Hlavní využití** životního a existenčního minima je v **zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.** Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina. Vedle životního minima je z důvodu větší motivace zaveden pro dospělé osoby v hmotné nouzi institut existenčního minima.

Náklady na bydlení

- Životní minimum ani existenční minimum **nezahrnují nezbytné náklady na bydlení.**
- **Ochrana v oblasti bydlení** je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním **příspěvku na bydlení** a v systému pomoci v hmotné nouzi **doplátkem na bydlení.**

Částky životního minima od 1.1.2007 (platí i od 1.1.2009) v Kč za měsíc

¹⁰ Spirit, M.: Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 311-312

pro jednotlivce	3126
pro první dospělou osobu v domácnosti	2880
pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti	2600
pro nezaopatřené dítě ve věku	
do 6 let	1600
6 až 15 let	1960
15 až 26 let (nezaopatřené)	2250

Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti.

Částka existenčního minima od 1.1.2007 (platí i od 1.1.2009) v Kč za měsíc

existenční minimum 2020

Příklady životního minima různých typů domácností v Kč za měsíc

jednotlivec	3126
2 dospělí	$2880 + 2\ 600 = 5\ 480$
1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 1\ 600 = 4\ 480$
2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 = 7\ 080$
2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1960 + 2250 = 9\ 690$
2 dospělí, 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 + 1960 + 2250 = 11\ 290$

Společně posuzované osoby

- rodiče a nezletilé nezaopatřené děti,
- manželé,
- rodiče a děti nezletilé zaopatřené nebo zletilé, pokud tyto děti s rodiči užívají byt a nejsou posuzovány s jinými osobami,
- jiné osoby společně užívající byt, pokud písemně neprohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby.

Společně posuzovanými osobami jsou i osoby, které se přechodně, z důvodů soustavné přípravy na budoucí povolání, zdravotních nebo pracovních (včetně dobrovolnické služby), zdržují mimo byt.

Započitatelné příjmy

S životním minimem se porovnávají všechny **čisté peněžní příjmy** jednotlivce nebo společně posuzovaných osob (z pracovní činnosti, z podnikání, z kapitálového majetku, z pronájmu, důchody, dávky nemocenského pojištění, dávky státní sociální podpory a ostatní sociální dávky, podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, výživné atd.) s **výjimkou**:

- příspěvku na bydlení, doplatku na bydlení a jednorázových sociálních dávek,
- příjmů z prodeje nemovitostí a odstupného za uvolnění bytu použitých k úhradě nákladů na uspokojení bytové potřeby,
- náhrady škody a finančních prostředků na odstranění následků živelní pohromy,
- peněžní pomoci obětem trestné činnosti,
- sociální výpomoci poskytované zaměstnavatelem,
- podpory z prostředků nadací a občanských sdružení,
- stipendií,
- odměn za darování krve,
- daňového bonusu,
- příspěvku na péči (v okruhu společně posuzovaných osob),
- té části sociálního příplatku a příspěvku na úhradu potřeb dítěte, který náleží ze zdravotních důvodů,
- dávek sociální péče poskytovaných ze zdravotních důvodů,
- zvláštního příspěvku k důchodu pro účastníky národního boje za vznik a osvobození Československa.

Valorizace životního a existenčního minima

- Životní a existenční minimum je zvyšováno nařízením vlády.
- Při zvyšování částek životního a existenčního minima se zachovává jejich reálná úroveň.
- Vláda je zmocněna zvyšovat částky životního a existenčního minima **od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud nárůst nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby přesáhne ve stanoveném rozhodném období 5 %**.
- Částky životního a existenčního minima může vláda za mimořádných okolností zvýšit **také mimo termín pravidelné valorizace**.

Využití životního a existenčního minima

- dávky pomoci v hmotné nouzi (poskytované na základě zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). Viz část Právní úprava a hlavní využití.
- dávky státní sociální podpory (poskytované na základě zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění) – zejména přídavek na dítě a sociální příplatek. Životní minimum se využívá při zjišťování nároku na tyto dávky, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stanovených sociálních situacích a v případě sociálního příplatku tvoří i základ pro jeho výpočet.
- další jako např. v soudní praxi pro stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí pro nezabavitelné částky apod.

Poslední aktualizace: **26. 3. 2009**¹¹

¹¹Integrovaný portál MPSV[online].[cit.2009-11-16]. Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min>

4. Cíle soudobého sociálního zabezpečení

Cílem soudobého sociálního zabezpečení v nejobecnějším slova smyslu je regulace odpovědnosti občana za svou budoucnost (povinné pojistné systémy) a stanovení míry a forem sociální solidarity mezi občany. Společenský vývoj evropské civilizace je charakterizován trajektorií lidských práv od prostého „nezabiješ“ až po právo na důstojný život a rozvoj osobnosti. Proto demokratické uspořádání společnosti se zabudovanými sociálními zárukami důstojné existence člověka se zatím jeví jako přirozený vrchol pyramidy společenského rozvoje.¹²

5. Historické aspekty

Sociální ochrana má v ČR mnohaletou tradici. Již v roce 1854 byl položen základ pro samostatné hornické pojištění, které existovalo do roku 1948. První osnovy zákonů o sociálním pojištění byly schváleny v roce 1888 (zákon o úrazovém pojištění dělníků) a 1889 (zákon o hornickém bratrském pojištění).

Po první světové válce pochopily české politické síly, že musí zintenzivnit politiku reforem. V roce 1924 byl s účinností od 1. července 1926 odhlasován zákon č. 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.

Po druhé světové válce převzala osvobozená republika historické odvětví roztržitého sociálního pojištění. Fondy sociálního pojištění byly zabaveny okupanty nebo znehodnoceny válečným hospodářstvím. Jedním z prvních projevů poválečného demokratického vývoje bylo uzákonění národního pojištění v dubnu 1948. Zákon o národním pojištění zvýšil všechny dávky, zrovnoprávnil do velké míry nároky dělníků a ostatních zaměstnanců a rozšířil důchodové zabezpečení poprvé i na občany samostatně hospodařící. Reformy v letech 1950 a 1956 vedly k postupné likvidaci pojišťovacího principu a transplantaci sovětských vzorů. Prvními reformními kroky v tomto směru byly likvidace sociálního zaopatření státních zaměstnanců a znárodnění zdravotnictví (1950). Národní shromáždění přijalo zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců a zákon o sociálním zabezpečení. Za působení těchto předpisů došlo k prudkému vzrůstu nákladů na všechna odvětví sociálního zabezpečení. Novelizace důchodového zabezpečení z roku 1964 se lišila od všech předešlých úprav tím, že představovala v celku zhoršení jeho úrovně a přerušila vzestupnou tendenci v rozvoji instituce, která určuje životní úroveň zhruba pětiny obyvatel. Normalizační vláda se snažila na počátku sedmdesátých let drobnými reformami a „měkkou“ sociální politikou vytvořit příznivý dojem a získat některé vrstvy obyvatelstva. Hospodářské neúspěchy v osmdesátých letech nutily režim ke střídavé politice i v oblasti sociálního zabezpečení z roku 1988, která se však nikterak nedotkla základních systémových nedostatků.

Změna politického systému po roce 1989 a s ní spojená ekonomická reforma vyvolaly potřebu vypracovat scénář sociální reformy, kterým se přihlásila k demokratickým

¹² Troster, P.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2008, s. 8
367 s. ISBN 978-80-7400-032-4

tradicím sociálního pojištění a začal proces systémové restrukturalizace sociálního zabezpečení.

Přistoupilo se k následujícím změnám:

- restrukturalizace systému v návaznosti na financování (sociální pojištění)
- transformace soustavy dávek z hlediska věcného rozsahu (sociální dávky)
- nový systém správy sociálního zabezpečení.¹³

6. Institucionální struktura odvětví.

6.1. ORGANIZAČNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Na provádění jednotlivých odvětví sociálního zabezpečení se podílejí správní úřady, které jsou organizačními složkami státu a z nichž některé zákon obecně označuje za orgány sociálního zabezpečení (např. ministerstva práce a sociálních věcí, vnitra, spravedlnosti a obrany, správa sociálního zabezpečení), orgány územních samosprávných celků (krajské a obecní úřady, orgány hl. m. Prahy), organizace, kterými se rozumějí nejen právnické, ale za určitých okolností i fyzické osoby, veřejnoprávní instituce (zdravotní pojišťovny a územní samosprávné celky (kraje a obce)).¹⁴

Současná soustava sociálního zabezpečení je strukturována do těchto tří základních pilířů:

- sociální pojištění
- státní sociální podpora
- sociální pomoc

Sociální zabezpečení provádějí orgány státní správy a působnost je také převedena na obce Orgány sociálního zabezpečení jsou:

- a) Ministerstvo práce a sociálních věcí
- b) Česká správa sociálního zabezpečení
- c) Ministerstvo vnitra
- d) Ministerstvo spravedlnosti
- e) Ministerstvo obrany¹⁵

¹³ Rektořík, J.: Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru. 2.vyd. Praha: vydal Express, 2007, s. 261-262

¹⁴ Troster, P.: Právo sociálního zabezpečení. 4.vyd. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2008, s. 325

¹⁵ Rektořík, J.: Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru. 2.vyd. Praha: vydal Express, 2007, s. 262

1.2.2 ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Vznik České správy sociálního zabezpečení

Česká správa sociálního zabezpečení je samostatnou rozpočtovou organizací podřízenou Ministerstvu práce a sociálních věcí. Byla ustavena, s účinností od 1. září 1990, zákonem ČNR č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky a o změně zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, kterým byl novelizován zákon ČNR č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení.

Česká správa sociálního zabezpečení je organizační složkou státu, není tedy samostatnou právnickou osobou. Česká správa sociálního zabezpečení fakticky vznikla sloučením Úřadu důchodového zabezpečení v Praze, České správy nemocenského pojištění a Správy nemocenského pojištění Svazu českých a moravských výrobních družstev.

Působnost České správy sociálního zabezpečení

Česká správa sociálního zabezpečení jako orgán státní správy vykonává působnost v oblasti sociálního zabezpečení (důchodového pojištění a nemocenského pojištění) a lékařské posudkové služby.

Úkoly ČSSZ:

- rozhoduje o dávkách důchodového pojištění, pokud není v uvedeném zákoně stanoveno, že o nich rozhoduje jiný orgán sociálního zabezpečení, a zařizuje výplaty těchto dávek,
- rozhoduje o povinnosti občana vrátit dávku důchodového pojištění poskytnutou neprávem nebo v nesprávné výši, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat,
- rozhoduje o povinnosti organizace nahradit neprávem vyplácené částky na dávce důchodového pojištění, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat,
- rozhoduje o odvoláních ve věcech, v nichž v prvním stupni rozhodla okresní správa sociálního zabezpečení,
- rozhoduje o odstranění tvrdostí, které by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení, pokud jí bylo v jednotlivých případech svěřeno,
- vybírá pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti podle zvláštního zákona,
- jedná před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí ve věcech sociálního zabezpečení,
- plní úkoly při výplatě dávek sociálního zabezpečení do ciziny,
- řídí a kontroluje činnost okresních správ sociálního zabezpečení,
- dává souhlas ke změně pobytu práce neschopného občana při jeho odjezdu do ciziny,
- zajišťuje vydávání tiskopisů předepsaných podle zákona.¹⁶

Okresní správy sociálního zabezpečení

¹⁶ [online]: Česká správa sociálního zabezpečení [citováno dne 2.12.2009]: dostupné z : <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>

Okresní správy sociálního zabezpečení (OSSZ) jsou územní organizační jednotky ČSSZ, které se podílejí ve vymezených oblastech na realizaci sociálního pojištění v okruhu své působnosti. Ředitele OSSZ jmenuje a odvolává ředitelka ČSSZ. OSSZ zajišťují informační servis pro klienty.

Organizační struktura okresních správ sociálního zabezpečení

- **Odbor sociálního pojištění**
- **Odbor výběru pojistného**
- **Oddělení kontroly**
- **Oddělení vnitřní správy¹⁷**

7. Řízení ve věcech sociálního zabezpečení

Řízením ve věcech sociálního zabezpečení se rozumí postup oprávněných osob, jejich zástupců, orgánů vybavených rozhodovací pravomocí, jakož i dalších zúčastněných osob vedoucí k posouzení a uskutečnění práv (nároků) a povinností vyplývajících z předpisů sociálního zabezpečení. Členění sociálního zabezpečení na jednotlivá odvětví z hlediska dávkových systémů i z hlediska formálně legislativního ovlivňuje i právní úpravu řízení, která se v odchylkách od obecné procesní úpravy liší podle jednotlivých odvětví sociálního zabezpečení a která se liší i ve stejném typu správního řízení pro určité odvětví sociálního zabezpečení.

Společné právním úpravám řízení pro jednotlivá odvětví sociálního zabezpečení je povaha takových řízení jako řízení správních, na něž se v zásadě vztahují subsidiárně obecné předpisy o správním řízení (správní řád), pokud zvláštní procesní ustanovení předpisů sociálního zabezpečení nestanoví specifickou nebo odlišnou úpravou. Všechna správní rozhodnutí včetně rozhodnutí ve věcech sociálního zabezpečení podléhají přezkumu v rámci správního soudnictví, pokud předpisy sociálního zabezpečení na úrovni zákona takový přezkum výslovně nevyloučí.¹⁸

8. Financování sociálního zabezpečení

Každý moderní stát poskytuje svým občanům ochranu před finančními důsledky různých sociálních událostí, jako jsou nemoc, úraz, stáří, smrt, apod. V souladu se zajišťovanými riziky se pak sociální zabezpečení člení na zabezpečení v nemoci, pro případ úrazu, důchodové zabezpečení a další. Bez ohledu na historický přístup a přístup jednotlivých zemí můžeme charakterizovat sociální systém podle toho, jaké prvky zabezpečení jsou v něm realizovány a jak se utvářejí finanční a právní vztahy v něm.

¹⁷ [online]: Česká správa sociálního zabezpečení [citováno dne 2.12.2009]: dostupné z : <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/organizacni-struktura/okresni-spravy-socialniho-zabezpeceni.htm>

¹⁸ Troster, P.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2008, s. 335

Sociální zabezpečení může zaručovat stát sám tím, že v rámci státní správy vytvoří zajišťovací zařízení (státní orgán) a financuje poskytované dávky z daňových prostředků. Opačným přístupem je ponechání sociálního zabezpečení v podstatě na jednotlivci. Tato soukromá koncepce vychází z předpokladu, že se jednotlivec stará preventivně sám, např. získáváním majetku, vytvářením úspor, soukromým životním pojištěním, nebo ve svazku rodiny. Stát ovšem pomocí legislativy stanoví rámcová pravidla, či pomáhá při realizaci preventivních opatření, jako jsou kupř. daňové úlevy. Konečně existuje třetí, rovněž zprostředkující koncepce, kdy stát sice vytváří povinné zabezpečující nástroje, ale rozhodující instituce jsou umístěny mezi státem a jednotlivcem. Typickým příkladem je sociální pojištění, které je vedle organizační formy samosprávy charakterizováno tím, že se jednotlivec (pojištěnec) svými příspěvky (pojistným) preventivně zabezpečuje a zpravidla určuje i rozsah tohoto zabezpečení.

Někdy mohou být sociálním zabezpečením, resp. převzetím úlohy jednoho z pilířů pověřeni i zaměstnavatelé. Ti potom významně přispívají v rámci doplňkového zabezpečení formou podnikového zaopatření ve stáří, které financují sami anebo převážně sami. Vedle daňových úlev je často poskytování dávek z podnikového starobního zaopatření oním rozhodujícím motivem pro udržení kvalifikovaných zaměstnanců v podniku. Zde pak hovoříme o kolektivním zabezpečení.

Rozdíl mezi státním financováním sociálních dávek a financováním prostřednictvím sociálního pojištění lze zjednodušeně vyjádřit tak, že ve státním systému občan odvádí státu daně, které plynou do státní pokladny a z ní jsou pak na základě státem schváleného rozpočtu občanu vypláceny za podmínek stanovených zákonem dávky sociálního zabezpečení. Naopak v sociálním pojištění občan povinně pojišťuje sám sebe pro případ budoucí pojistné (sociální) události anebo občana pojišťuje někdo jiný (zaměstnavatel, stát).¹⁹

9. Sociální zabezpečení v kontextu EU

Vstupem České republiky do Evropské unie (EU) 1. května 2004 se začalo na Českou republiku vztahovat evropské právo sociálního zabezpečení. Nejdůležitějšími právními předpisy v této oblasti jsou nařízení Rady (EHS) č. 1408/71 a 574/72, tzv. koordinační nařízení. Znamená to, že nadále se aplikují právní předpisy jednotlivých členských států a evropská koordinační nařízení, která mají před národní právní úpravou přednost, zajišťují jejich vzájemnou provázanost. Nařízení usnadňují podmínky pro migraci a zabezpečují právní ochranu osob migrujících mezi státy EU.²⁰

¹⁹ Troster, P.: Právo sociálního zabezpečení. 4. vyd. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2008, s. 109

²⁰ Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 2009-12-22]. Dostupné z <<http://www.cssz.cz/cz/evropska-unie/>>

10. Sociální zabezpečení na Slovensku

Sociální zabezpečení na Slovensku má tři základní formy, kterými jsou sociální pojištění, sociální pomoc a sociální podpora.

Sociální pojištění

Jeho úlohou je ochrana obyvatel v různých situacích (jako např. mateřství, či pracovní neschopnost), a to hlavně pokud jde o následky ve vztahu k pracovní síle. Podstata pojistného systému vychází z předchozí ekonomické aktivity občanů a jejich příjmů. Jde o systém zásluhovosti, který je součástí reformy sociálního pojištění, což v praxi znamená, že výška pojistné dávky bude adekvátní odvedené části (odvodů do pojistných fondů) prostředků do systému.

Sociální pomoc

Představuje systém náhradních zdrojů nejčastěji v situacích hmotné nouze nejzranitelnějších skupin obyvatel. Občan, který je bez příjmu má nárok na pomoc ze strany státu formu dávek v hmotné nouzi. Ty ale nemůžou být trvalou, ale jen dočasnou náhradou pracovního příjmu.

Sociální podpora (rodinné dávky)

Jde o rodinné dávky financované ze státního rozpočtu, prostřednictvím kterých se stát přímo podílí na řešení některých životních situací (např. narození, výživa a výchova dítěte, smrt rodinného příslušníka a podobně.) Nárok na rodinné dávky není podmíněný placením příspěvků, či příjmovými poměry oprávněných osob.²¹

²¹ Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky [online]. [cit. 2009-12-22]. Dostupné z <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=170>>

11. Problémy v oblasti sociálního zabezpečení

Dle mého názoru můžeme v tomto odvětví najít mnoho problémů spojených s financováním. Již delší dobu řeší naše republika problém v jaké oblasti snížit veřejné výdaje, což velice úzce souvisí s tímto odvětvím. Ať už uvažujeme o snížení důchodů, dávek v nezaměstnanosti nebo vyplácení nemocenských dávek, vždy se vlastně jedná o oblast sociálního zabezpečení.

Jedním z problémů může být také časově náročná administrativa a nedostatek pracovníků pro vyplácení dávek, což dokazuje následující článek z Lidových novin o vyplácení nemocenských.

Nemocenská chodí pozdě, formuláře jsou příliš složité

30. 11. 2009, Lidové noviny/ČTK

Nedostatečně vyplněné podklady pro výpočet dávek nemocenského pojištění bývají nejčastějším důvodem, proč se vyplácení dávek občas stále zpožďuje.

Tak Česká správa sociálního zabezpečení zdůvodňuje zpoždování výplat nemocenské, na které si lidé stěžují již od počátku letošního roku. Tehdy se totiž zásadně změnil dosavadní systém vyplácení. Podle mluvčího správy Kamila Vařeky však již jde pouze o ojedinělé případy.

Výplaty nemocenské se podle Vařekových slov zpožďují zejména z toho důvodu, že k jejich výpočtu jsou nutné informace od zaměstnavatelů, lékařů i pojištěnců.

Podle ČSSZ se výplaty nemocenské v uplynulých měsících nejvíce zpožďovaly v Praze 8, protože tam chyběli pracovníci.

Vláda však v červnu rozhodla, že počet zaměstnanců správ sociálního zabezpečení zvýší o 448; nyní je podle Vařeky na pobočkách pracovníků dost. Zatímco jednotlivé okresní správy sociálního zabezpečení posílili v průměru dva noví zaměstnanci, v Praze jich bylo 70.

Lidé, kterým nemocenské a mateřská přicházely pozdě, si často stěžovali i na to, že s nimi správy sociálního zabezpečení nekomunikují. Telefonní čísla, na nichž jim ČSSZ slibuje potřebné informace, byla prý téměř neustále obsazena nebo telefon naopak nikdo nebral ani po dlouhém vyzvánění. Česká správa sociálního zabezpečení podle Vařeky vyjde tazatelům vstříc a zhruba za dva týdny zprovozní nové telefonní linky. "Lidé tak budou moci zjistit aktuální informace k výplatě svých nemocenských dávek," dodal mluvčí.²²

²² Česká správa sociálního zabezpečení- Napsali o nás. [online].[cit. 2009-12-23]. Dostupné z <
<http://www.cssz.cz/templates/prazdna-stranka.aspx?NRMODE=Published&NRNODEGUID=%7b6192070E-6BA8-4DC1-9388-3C96F137F18F%7d&NRORIGINALURL=%2fcz%2finformace%2fmedia%2fnapsali-o-nas%2fnapsali-o-nas-2009-listopad%2ehtm&NRCACHEHINT=Guest#n45>>

Do budoucna bude nutné provést reformu důchodového systému, jelikož v souvislosti s demografickými změnami se situace může stát neúnosnou.

Výrazně také situaci zkomplikovala hospodářská krize, která v České republice způsobila velký nárůst nezaměstnanosti.

Obecným problémem také zůstává problém sjednocení systému sociálního zabezpečení s evropským právem sociálního zabezpečení, který má zajistit právní ochranu osob migrujícími mezi státy EU.

12. Přehled legislativy

- **Nařízení rady (EEC) 1408/71** o aplikaci systémů sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství,
- **Nařízení Rady (EEC) 574/72 stanovující postup provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;** zákon upravuje organizační uspořádání sociálního zabezpečení, působnost ČSSZ, OSSZ a orgánů státní správy v sociálním zabezpečení a k výběru příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, úkoly občanů a organizací při provádění sociálního zabezpečení a řízení ve věcech nemocenského pojištění, důchodového pojištění a důchodového zabezpečení, včetně řízení ve věcech pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, státní sociální podpory, pomoci v hmotné nouzi a sociální péče,
- **Zákon č. 114/1988 Sb.,** o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- **Zákon č. 128/2000 Sb.,** o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů
- **Zákon č. 314/2002 Sb.** o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, ve znění pozdějších předpisů
- **Zákon č. 129/2000 Sb.,** o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů²³
- **zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení,** ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1992. Sociální zabezpečení podle tohoto zákona zahrnuje
 - **nemocenské pojištění** zaměstnanců a osob postavených jim v tomto pojištění na roveň, nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných,
 - **důchodové pojištění.**
- **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění,** ve znění pozdějších předpisů
- **zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění,** ve znění pozdějších předpisů.

²³ Arnoldová, A.: Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. 3.vyd. Praha: nakladatelství Karolinum, 2007, s. 94
s. 612 ISBN 978-80-246-1393-2

- **Zákon č. 589/1992 Sb.**, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, (upravuje pojistné na nemocenské pojištění),

13. Závěr

Sociální ochrana v našem státě dlouholetou tradici. Občané však v mnohých případech spoléhají na jistotu, kterou jim stát poskytuje, což není dle mého názoru správné a hlavně ekonomicky efektivní. Každý jedinec se může ocitnout v situaci, kdy si sám nemůže zajistit dostačující životní podmínky, je však těžké posoudit, zda jedinec je v takové situaci, že si opravdu nemůže tyto podmínky zajistit, či zda pouze nechce a finanční podpora státu je pro něj pouze pohodlnější variantou.

Na druhé straně je zde zabezpečení například postiženým osobám, které má velké opodstatnění. Někteří lidé si opravdu nemohou najít práci a tím zajistit příjem. V těchto případech je pomoc státu naprosto nutná.

V oblasti financování důchodů je postoj státu velmi diskutabilní. Systém, který zatím funguje dodnes, bohužel v budoucích desetiletích nebude možný, jelikož za několik let nebude stačit počet ekonomicky aktivních obyvatel k zafinancování důchodů ekonomicky již neaktivních. Proto je velmi nutná reforma tohoto odvětví. Oblast důchodů však není jedinou, kde bude třeba organizačních změn a reforem.

Sociální zabezpečení, stejně jako jiné soustavy financované s pomocí státního rozpočtu, sužuje mnoho problémů, které budou nutné do budoucna řešit.

Literatura

Rektořík, J.: Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru. 2.vyd. Praha: vydal Express, 2007, 309 s. ISBN 978-80-86929-29-3

Arnoldová, A.: Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. 3.vyd. Praha: nakladatelství Karolinum, 2007, s. 612 ISBN 978-80-246-1393-2

Spirit, M.: Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení v ČR. Plzeň: vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 415 s. ISBN 978-80-7380-189-2

Troster, P.: Právo sociálního zabezpečení. 4.vyd. Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2008, 367 s. ISBN 978-80-7400-032-4

Internetové zdroje

Ministerstvo práce a sociálních věcí – Důchodové pojištění [online].[cit 2009-11-10]. Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/3>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Nemocenské pojištění v roce 2010[online]Datum uveřejnění 1. 1. 2009 [cit.2009-11-16] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7>>

Integrovaný portál MPSV-Rodičovský příspěvek [online].[cit. 2009-11-16] Dostupné z <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp>

[online]:Česká správa sociálního zabezpečení [citováno dne 2.12.2009]: dostupné z : <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/profil-organizace/>

Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny Slovenské republiky [online]. [cit. 2009-12-22]. Dostupné z <<http://www.employment.gov.sk/index.php?SMC=1&id=170>>